

KÖZÖSSÉGI KERTEK SZEGEDEN – EMPIRIKUS VIZSGÁLATOK ÉS ESETTANULMÁNYOK

BENDE CSABA – NAGY GYULA

COMMUNITY GARDENS IN SZEGED – EMPIRICAL INVESTIGATIONS
AND CASE STUDIES

Abstract

The evolution of community garden movements has roots in the late 19th century, however they became popular only after the Oil crisis of the 1970s. A blossoming movement evolved upon the historical foundations laid in the USA and Western Europe and three decades later the first community garden opened its gate in 2011 in Budapest, Hungary. In the last decade, an increasing number of publications have interpreted community gardens as alternative environmental, economic, and social developments in urban areas. In Hungary, despite the above-mentioned potential for development, only a few decision makers consider these urban features as a tool for development, while very few researchers are examining them.

In the first part of the paper we briefly introduce the historical evolution of community gardens, focusing on the main features and functions. Thereafter the study aims to introduce the organisational and operational schematics of Hungarian community gardens, highlighting the differences and similarities to western practices. For this reason, this paper researches two community gardens, namely the Megálló and Makkosházi Community Gardens in a regional centre, Szeged, using empirical data. Interviews conducted with the gardeners and the coordinators represent the opinion and perspectives of the real users of the rehabilitated urban space. Subjects were interviewed in October of 2014 and in January and March of 2015.

According to our results, the community gardens of Szeged are considerably different from an average American community garden, but there are several features they hold in common with European gardens. In the case of the Megálló community garden, a civil organisation is managing the garden. The community formation of the garden was recognized, and an increasing focus has been put on the garden, and not just the civil organisation. Gardeners have multiple motivations: on the one hand to live a rural-like life in the city and, on the other, to belong to a community. The Makkosház garden has a different operational structure. The idea of the garden was a grass root initiative which was encouraged by the local government. The community garden also offers different types of recreation. The two gardens' cultivation is similar.

Both of the gardens are controlled and directed from the top-down, which is opposite to the American and European practices. The empirical research also highlights the many positive effects on both the gardeners (e.g., in terms of stress release), and on the beginning of local community development.

Keywords: sustainable urban development, urban agriculture, community green fields, urban green space

Bevezetés és problémafelvetés

Az elmúlt évtizedben a szakmai érdeklődés megújult a városi mezőgazdaság és egyben a közösségi kertek iránt. Ennek oka, hogy az urbanizációs folyamatok révén olyan természeti és környezeti problémák jelentek meg, amelyeknek kezelésére alternatív megoldásokra van szükség. Mindez számos kutatót inspirált arra, hogy a városok fenntarthatóságának kérdéseit vizsgálják.

A városok népességszámának növekedését egyrészt a természetes szaporodás, másrészt a vidékről beköltözők okozzák. A folyamatosan növekvő városi felvevőpiacot csak egyre távolabbi vidékekről érkező mezőgazdasági termékekkel lehet kielégíteni, ennek következtében az „élelmiszer mérföld” hossza megnövekszik, a városi lakosság egyúttal

el is idegenedik az általa elfogyasztott termékektől (MORRIS, J. et al, 2001). A népesség-növekedés a városok egyre sűrűbb beépítettségét és térbeli kiterjedésének növekedését eredményezi (KOVÁCS Z. 2009). Ezzel párhuzamosan megindul a városi zöldfelületek csökkenése, ami a települések közösségi tereinek csökkenését okozza. JANE JACOBS *Az amerikai városok élete és halála* című munkájában kiemeli, hogy az emberek azok, akik alakítják a városokat és azok tereit, s több szerzővel egyetemben (pl. LEFEBVRE, H. 1991; HARVEY, D. 2009, 2012) hangsúlyozta az utcák, közterek és parkok fontosságát, melyek lehetőséget biztosítottak az emberi kapcsolatok létrehozására (JACOBS, J. 1961). Harca e közösségi terekért a társadalomtudományokban és földrajzban bekövetkező humanisztikus fordulat egyik nagy visszhangot keltő és számos kritikát kapó eleme volt (BOROS, L. 2010). A városi zöldfelületek csökkenése éppen ezeket, a város életében kulcsfontosságú szerepet betöltő tereket veszélyezteti.

Míndazonáltal, az újonnan felépülő és beépülő városrészek mellett folyamatosan képződnek funkciótlanul váló, hasznosítatlan, környezetileg degradált városi területek, rozsdadóvezetek. E funkciótlan területek megjelenése a városi szövetben szorosan kötődik a gazdasági-társadalmi folyamatokhoz, de várospolitikai eszközök is előidézhetik létrejöttüket (NEMETH, J.–LANGHORST, J. 2014). Magyarországon a rendszerváltozás után a poszt-szocialista átalakulás eredményeképpen ez a folyamat felerősödött, s egyre nagyobb feladat elé állítja a városi önkormányzatokat. Sok esetben a barnamezős területek átalakulása piaci alapon történik (KISS É. 2009), és a városi szerepvállalás valamilyen szempontból (anyagi, jogi, tulajdoni) korlátozott (JANKÓ F.–BERTALAN L. 2009). Mindez azonban lehetőség is egyben, hiszen a barnamezős területek funkcióváltó rehabilitációja a területek teljes, sokoldalú megújulását szolgálhatja (BERKI M. 2014, KÁDÁR, K.–KOZMA G. 2011, KUKELY Gy. et al 2006). Számos országban, így Magyarországon is a közösségi kertek mozgalmának felívelő szakasza indult meg, hiszen a felhagyott ipari létesítmények helyén, az üres telkeken, az összenyitott hátsókeretekben, templomok mellett létrejöttek az első, modern közösségi kertek is (LAWSON, L. 2005).

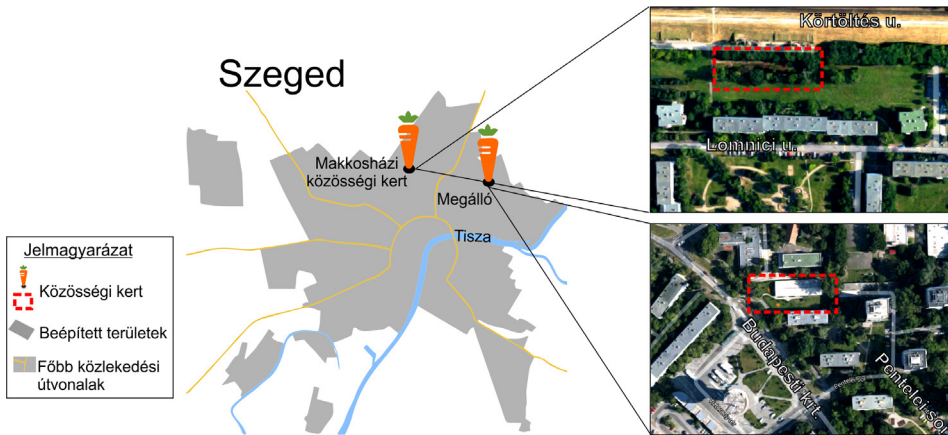
Míndezzen folyamatok megnövelik az igényt a városi mezőgazdaságra és a közösségi kertekre, hiszen azok nem csak zöldterületként, de közösségi térként, élelmiszertermelési szintérenként is szolgálnak, ráadásul a városrehabilitáció eszközei is lehetnek. E sokoldalú problémarendszerre alapozva, a megoldást keresve számos külföldi kutatás született, amelyek szerint a legtöbb észak-amerikai nagyváros önellátóvá válhatna a városi mezőgazdaság révén (GREWAL, S. S.–GREWAL, P. S. 2012), mely növelné a fenntarthatóságukat.

Tekintettel arra, hogy kevés hazai kutatási eredmény született a közösségi kertekkel kapcsolatban (pl. FAUREST, K. 2007; KOVÁCS T. 2013), fontosnak tartjuk a téma vizsgálatát. Tanulmányunkban először egy elméleti áttekintést adunk a közösségi kertek létrejöttéről és hatásairól. Ezt követően térünk ki az esettanulmányokra, amellyel választ próbálunk adni fő kutatási kérdéseinkre. Ez elsősorban arra irányul, hogy a magyarországi közösségi kertek miben hasonlítanak, miben különböznek a nyugati közösségi kertektől, hogyan működnek, esetleg léteznek-e hazai sajátosságok? Illetve a kertek milyen hatással vannak a kertészekre, közösségekre a résztvevők szemszögéből?

Kutatási módszerek

Kutatási mintaterületnek a tanulmány elkészítéséig létrejött két szegedi közösségi kertet választottuk, a Megálló és a Makkosházi közösségi kertet (*I. ábra*). Ezek a vidéki közösségi kertek azért különlegesek, mert olyan alföldi városban jöttek létre, ahol hagyományosan elterjedtek a városi zártkertek, melyek lehetőséget biztosítanak mezőgazdasági

művelésre, így úgy gondolhatnánk, hogy nincs szükség városi közösségi kertekre. A helyzet azért is különleges, mert Szegeden számos családi házas városrész is van, ahol szintén adott a lehetőség a kertészkedésre. Mindezek mellett azonban az elmúlt években mégis egyre növekvő, jelentős igény mutatkozik közösségi kertekre.

1. ábra A szegedi közösségi kertek elhelyezkedése (Szerk.: Bende Csaba – Nagy Gyula)
 Figure 1 The researched community gardens in Szeged (Edited by the authors)

A közösségi kertek helyi társadalomra gyakorolt hatásait strukturált interjúkkal mértük fel. 2014 októberében a Megálló kertben 11 kertészből héttel készítettünk interjút, és egyet a kert koodinátorával, aki közreműködésével, hólabda módszerrel jutottunk el a kertészekhez. A Makkosházi kertben 2015 februárjától májusig végeztük a kutatást, 18 kertészből 11 kertésszel sikerült interjúzni, illetve egyet-egyét a kert gondnokával és Makkosháza önkormányzati képviselőjével. A két kertben összesen 21 interjú felvételére került sor. Az interjútematika több témakört érintett. A koordinátorokat a közösségi kert megszervezéséről és működési rendszeréről kérdeztük, a kertészekkel készített interjúk pedig a kerthez csatlakozásuk motivációját, a kertészkedés által tapasztalt pozitív hatásokat érintették, és vizsgáltuk a helyi közösség belső viszonyait és kapcsolatrendszerét.

A vizsgált kertek szervezeti és üzemeltetési háttere egyedi, melyeket szintén interjúk segítségével tártunk fel. A Megálló közösségi kert üzemeltetője a MASZK non-profit egyesület, amelynek határozott célja a szegedi innovatív alkotóközösségek segítése. Jelenleg a szervezet a Tarján lakótelepi városrészben egy jól működő helyi közösség megteremtésén dolgozik. Célját elsődlegesen egy közösségi ház megnyitásával akarta elérni, de egy nyertes pályázat keretein belül egy közösségi házat is kialakítottak, amelyet 2014 júniusában nyitottak meg. A pályázat másfél éven át biztosít a közösségi kert fenntartására forrásokat. Ez kérdésessé teszi a kert jövőjét, hiszen a források megszűnése a formálódó közösség végét is jelentheti.

A Makkosházi közösségi kert szintén lakótelepi városrészben található (1. ábra). A kert létrehozásának ötlete egy helyi lakoshoz köthető, aki néhány éve fogalmazta meg tervét, s annak megvalósulására a helyi önkormányzat segítségével került sor 2014 októberében. Üzemeltetője Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata. A kert további érdekessége, hogy szabadidős funkciót is betölt az itteni fitnessgépek révén. Ennek a településföldrajzi jelenségnek a megértéséhez egy rövid fogalmi áttekintéssel kezdjük a közösségi kertek fogalmi hátterének tisztázását, majd saját munkadefiníciónkat is meghatározzuk.

A közösségi kertek fogalmi keretei

Az első közösségi kertek Európában az 1800-as évek közepén nevelési és rekreációs céllal, az Egyesült Államokban pedig önfenntartási célból, egy gazdasági válságra adott válaszként jelentek meg 1894-ben. Az ekkor meginduló városi burgonyakertészkedésig vezethetők vissza a közösségi kertek gyökerei. A közösségi kertészet történeti háttérét kutató szakemberek minden észak-amerikai városi kertészeti tevékenységet a közösségi kertek csoportjába sorolnak (LAWSON, L. 2005). Ugyan az első kertészetek között is sok közösségi alapon működő kertet találhatunk, de ezek nem voltak a mai értelemben vett közösségi kertek. Ezeket a kerteket a művelés és nem a kezdeményezés jellege alapján nevezték „közösséginek”.

A mai értelemben vett közösségi kertek megjelenésére 1970-ig, az első városi mozgalmak kibontakozásáig kellett várni. Míg a korábbi időszakokban az állami támogatás hozta létre a kerteket, ezzel szemben a mai kertek alulról szerveződnek és az egyén tenni akarásán, a csoport önszervező képességén, és az önkéntes jellegen van a hangsúly (LINN, K. 2007). Napjaink közösségi kertjeinek fontos kritériuma az alulról szerveződés és az egyéni cselekvés. Ahogy FAUERST, K. (2007) írja, a közösségi kertek gyakran a kormányzati hanyagság és közöny eredményeként, arra adott válaszként, reakcióként jöttek létre. Több esetben azonban a városvezetés gátat szabott a kertek terjedésének (STAEHEL, L. et al 2002).

Általánosan elfogadott, hogy a közösségi kertek olyan kezdeményezések, amelyek a városi térben alakulnak ki, a kertet egy közösség tagjai művelik, és általában zöldségtermelésre vagy virágültetésre használják. „A kertészet tagjai megosztják egymás közt az művelési eszközöket, hozzájárulnak a kert működéséhez saját forrással, közös célokat fogalmazznak meg és a kert eredményeiből egyaránt részesülnek” (GLOVER, T. 2003). Azonban e célok harmonizálása a kertészek és a kert koordinátorai között nem mindig zökkenőmentes (GHOSE, R. – PETTYGROVE, M. 2014).

Sokan a közösségi kertészetet valami hasonló képzetel társítják, de a „közösség” szó a közösségi kertészetben félrevezető lehet, amire PUDUP, M. B. (2008) és KURTZ, H. (2001) hívta fel a figyelmet. Szerintük nem minden esetben egyértelmű, hogy a közösségi kerteket valóban egy meglévő közösség hozza létre, vagy csak spontán módon szerveződnek és válnak később közösségé (PUDUP, M. B. 2008). KURTZ hozzáteszi, hogy a közösségi kerteket a legtöbb esetben nem egy adott lakónegyed közössége tartja fenn (KURTZ, H. 2001).

A közösségi kertet a városrehabilitációs módszerek innovációjaként is értelmezhetjük, amely jelenleg a felújítási szakaszában van. Egyre több helyen jelenik meg a világban, Magyarországon is közösségi kert, divattá és trenddé válik. Azonban kérdéses, hogy a kezdeti közösségi kertészkedési „boom” után a megvalósított zöldfelületi, mezőgazdasági és közösségi funkció hosszútávon fenntartható-e? További kérdésként merül fel, hogy mi történik a közösségi kertekkel, egyrészt az innovációs ciklus hanyatló szakaszának bekövetkezésekor, másrészt egy újabb alternatív városmegújítási ötlet, innováció bevezetésekor. Nem fogja-e megváltoztatni az új városfejlesztési ötlet az addig közösségi kertnek helyet adó telek funkcióját vagy a szereplők hozzáállását?

Véleményünk szerint a közösségi kertek olyan elhagyott települési tér újrahajósításával létrehozott városi kertek, ahol a művelést egy közösen megfogalmazott cél vagy célrendszer alapján egy önszerveződő közösség végzi. A célok közé tartozhat a közösségépítés, az egészséges életmód lehetőségeinek megteremtése illetve a városi tér megújítása. A közösségi kertek félprivát, vagyis bizonyos szempontok mentén exkluzív városi terek, ahol a részvétel önkéntes alapú, a jelentkezők közül demokratikus úton választják ki a tagokat. E jellegzetességéből következően a közösségi kertek pozitív hatásaiból csupán az

önkéntesen résztvevő kertészek részesülnek – ugyan esztétikailag természetesen pozitívan hatnak környezetükre.

A kertet művelők számára a funkciótlan városi tér használatba vétele, megújítása közösségi érdek, ahol a terület fenntartható, zöldfelület növelő, nem piaci, hanem közösségi alapú újrahatszósítása a cél. A közösségi kertek tehát nem egyszerű közterek, nem csupán a rekreáció, de a szervezett közösségépítés és a városrehabilitáció kapcsán is kiemelten fontos. A felsorolt kritériumok alapján tehát számos köztér, mint például közparkok vagy virágoskertek nem azonosíthatóak közösségi kertként.

A közösségi kertek történelmi háttéré

A modern közösségi kertek kialakulása

Ahogy a szakirodalomban gyakran idézett BASSETT, T. J. (1979) megállapította, a közösségi kertek megjelenése ciklikus, mindig valamilyen társadalmi-gazdasági átrendeződéshez, krízishez köthető. A fel és lefelé ívelő szakaszok hasonlóak Kondratyev gazdasági ciklusaihoz. A krízisek elmúltával a kertek száma csökken, hiszen a lakosság gazdasági helyzete javul, s nincs szükség az önellátásra, valamint igény sincs a kiegészítő foglalkozásra, mivel a kertészeket felszívja a gazdaság (ROSTA G 2009; 2013). BASSETT 7 fő érárt különböztetett meg a közösségi kertek történelmében, ezek száma azonban mára talán egy újabb korszakkal is bővült, amely a korábbiaktól eltérő új tulajdonságai alapján különül el (*1. táblázat*). A Bassett által megállapított korszakok az amerikai kertmozgalomra vonatkoznak, melyeket az európai kertmozgalmak (pl. Schrebergarten) időben megelőztek.

1. táblázat – Table 1

A közösségi kertek történelmi korszakai (BASSETT, T. J. 1979 nyomán saját szerkesztés) Eras of the community gardens (Edited by the authors according to BASSETT, T. J. 1979)

Megjelenési forma	Periódus	Megjelenés oka
Burgonya ültetvények	1894 – 1917	1893-as gazdasági pánik
Iskola kertek	1900 – 1920	Migráns szülők gyerekeinek integrálása
Kertvárosi kertek	1905 – 1920	Városok szépítése
Háborús kertek	1917 – 1920	Első világháború
„Remény” kertek	1930 – 1939	Nagy gazdasági világválság
Győzelem kertek	1941 – 1945	Második világháború
Közösségi kertek	1970 – 2008	Városi társadalmi mozgalmak
Közösségi kertek	2008 – (új korszak?)	Városrehabilitáció eszköze, divat

Az amerikai, illetve európai kertmozgalmak tehát eltérnek egymástól. Az amerikai kertek sajátossága, hogy a kertek valamilyen közösség tulajdonában voltak, mint például a helyi önkormányzat, az állam, vagy a civil szervezetek. A modern közösségi kertek az USA északi nagyvárosaiban jelentek meg az 1970-es évek recesszióját követően. A posztfordi gazdasági átalakulás ezen városok gazdaságát gyengítette meg leginkább, a nehézipar leépült, a munkanélküliség nőtt, mely a társadalom polarizálódását eredményezte, s az egyén és a hatalom között konfliktushelyzet alakult ki. A dezindusztrializáció után

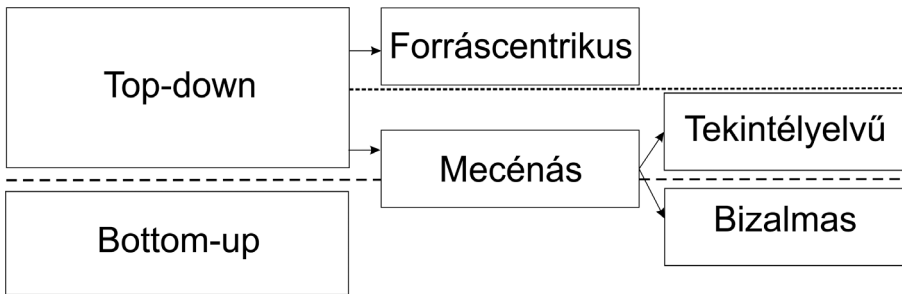
hátrahagyott üres telkek a városi terek minőségét is rontották. Ebben a jelentős krízisben jelentek meg a modern közösségi kertek. A jelentkező társadalmi problémákra a közösségépítés révén, a gazdasági problémákra a megtermelt terményekkel kívántak választ adni. Ezalatt a kertek egyúttal a közszolgáltatásokból kivonuló, egyre kevesebb társadalmi szerepet vállaló neoliberais városvezetéssel szembeni ellenállás szimbólumaivá is váltak (LAWSON, L. 2005).

A 2008-as gazdasági válság új korszakot nyitott a közösségi kertek történetében, ahol a helyi politika és a kormányzat ismét támogatni kezdte a városi kertészetet. MICHELLE OBAMA 2009-ben újra megnyitotta a Fehér Házat a kertészek előtt és közösségi kertet létesített a birtokon (FLACCUS, G. 2009). E szimbolikus eseményen túl SUTTER J. D. (2009) felhívta arra a figyelmet, hogy a közösségi kertek száma a válság hatására növekedésnek indultak az USA-ban, s ezzel is igazolta Bassett cikluselméletét.

Közösségi kertek Magyarországon

Az első hazai közösségi kert 2011-ben a budapesti Millenárison nyílt meg a Kortárs Építészeti Központ szervezésében Lecsós kert néven, amelyet később több másik követett Budapesten és a vidéki városokban. Ezek a kertek nem a gazdasági válság hatására jöttek létre, hanem céljuk a meggyengült közösségek erősítése volt. Mindemellert KOVÁCS, T. (2013) is megállapítja, hogy a kertészek többsége egy új életstílus képviselő felső-középszintű, nyugati szemléletű fiatal.

A hazai kertek többsége felülről vezérelt kezdeményezés révén jött létre. Bottom-up módon létrehozott közösségi kertek is vannak, de előbbi jóval gyakoribb. A két megközelítés főként a közösségi kertek tényleges öntevékenységében, illetve önálló kezdeményezésében tér el egymástól, azonban vannak a top-down és bottom-up forma közötti átmenetet képező kezdeményezések is (2. ábra).

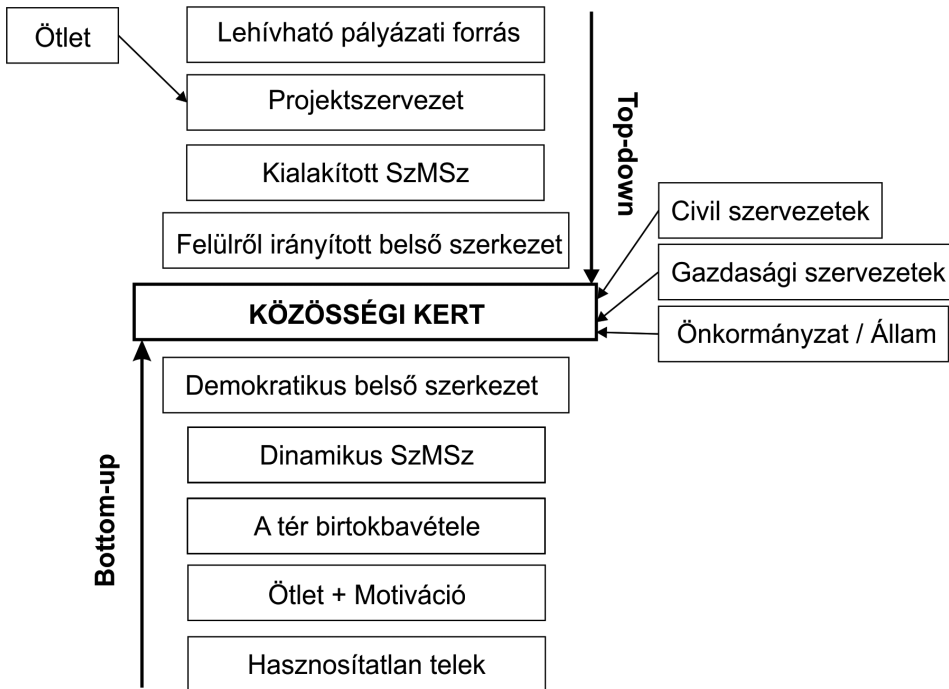
2. ábra Top-down és bottom-up kezdeményezések relációi (Szerk.: Bende Csaba – Nagy Gyula)
 Figure 2 The possible ways of top-down and bottom-up initiatives (Edited by the authors)

Egyrészt a kert létrejöhet top-down módon, mert az adott hatalmi-gazdasági környezetben a civilek önállóan, támogatás nélkül nem képesek megvalósítani ötletüket. Ekkor (főként az önkormányzat) mint mecénás segíti a megvalósulást, a közösségi kertek tényleges célja, a közösségépítés megvalósul, van motiváció, így hosszútávon is fenntartható marad a kert. A támogató ebben az esetben részben vagy egészben fenntartó is. Abban azonban hogy a „mecénás” mennyire avatkozik bele a kezdeményezők működtetési stratégiájába eltérő gyakorlatot tapasztalhatunk. Abban az esetben, ha a működési szabályzatot az ötletgazda civilek alakítják, a kert tulajdonképpen bottom-upnak tekinthető kezdeményezés. Ekkor a támogató megbízik a kezdeményezők szakmai tudásában, elhivatottságában.

Ellenben, ha a szervezeti és működési szabályzatot (SzMSz) a fenntartó önkényesen, a kitalálók nélkül, „azé a döntés, akié a pénz” elven határozza meg, tekintélyelvű módon a kert tényleges céljai, mint például a közösségépítés, és a hosszútávú fenntarthatóság is veszélybe kerülhetnek.

Szintén top-down folyamatnak tekinthetjük, ha a kert létrejötte forráscentrikusan egy meglévő, pályázati forrás felhasználását, lehívását célozza. A létrehozók számára ekkor csak másodlagos motiváció a közösségfejlesztés, amely a közösségi célok között viszont kiemelt szerepet játszik. A projekt megvalósításához gyakran a projekt és a forrás felhasználása érdekében hozott döntések a közösségépítési érdekeket felülírják. E modell hátránya, hogy előre kialakított projektszervezet és működési szabályzat van, mely nem alkalmazkodik a használók igényeihez. A döntéshozatal kevésbé demokratikus és nagy valószínűséggel a kert csupán a fenntartási időszak végéig üzemel majd. A kertészek csupán felhasználóként vannak jelen a rendszerben. Az egyes szervezési elvek között azonban plasztikusak a határok, nagy az átjárhatóság, az egyes tulajdonságok keverednek.

Munkánk során felvázoltunk egy általános szervezeti és szerveződési modellt (3. ábra). Ez elkülöníti a top-down és a bottom-up szervezési módokat, azonban mindkét esetben a végeredmény egy közösségi kert. A felülről irányított és létrehozott közösségi kert esetében a struktúra fenntartásába később non- vagy forprofit szervezeteket is bevonhatnak a projekt fenntartási időszaka után. Bár a közösségi kertek top-down szervezése ellenkezik a nyugati példákkal, azonban ha kellően nagy teret biztosítanak a résztvevőknek a demokratikus véleménynyilvánításra és döntéshozatalra, a megvalósult fejlesztés semmivel sem „rosszabb”. Ennek oka, hogy a közösségi kerteknek, legyenek azok felülről vagy alulról szerveződők, számos hatása van az egyénre és a helyi társadalomra.

3. ábra A magyarországi közösségi kertek szervezési modellje (Szerk.: Bende Csaba – Nagy Gyula)
 Figure 3 The model of organizing community gardens in Hungary (Edited by the authors)

A közösségi kertek hatásai

A közösségi kertek hatásairól széles szakirodalom áll rendelkezésre, amelyek a kertek jótékony egészségügyi és társadalmi hatásait mutatják be (STAEHEL, L. A et al 2002; TANAKA, L.–KRASNYI M. E. 2004; KINGSLEY J. Y.–TOWNSEND, M, 2006; ALAIMO, K. et al. 2007; ALAIMO, K. 2010; FIRTH, C. et al, 2011; AGUSTINA, I.–BEILIN, R. 2012; GHOSE, R.–PETTYGROVE, M. 2014).

Közismert a zöldségek és gyümölcsök jótékony hatása az egészségi állapotra. Rendszeres fogyasztásukkal csökken a szív- és érrendszeri megbetegedések és a rák gyakorisága. Kutatások bizonyítják, hogy a kertészek az átlagosnál több zöldséget és gyümölcsöt, kevesebb édességet és alkoholt fogyasztanak, s ezzel hozzájárulnak egészségük megőrzéséhez. (BLAIR et al, 1991; ALAIMO, K. et al 2007).

Emellett, a kertészkedés hatással van a kertészek mentális állapotára is. PUDUP (2008) írta le a San Francisco megyei börtön esetét, ahol a kertészkedés javította az elítéltek kedély-állapotát. A börtön kertjét egy afro-amerikai ügyvéd alakította ki, aki szerint a rabok hangulata jobb lett, sokan közülük így nyilatkoztak: „(Már) nem csak egy prostituált, és nem csak egy tolvaj vagyok, hanem tudok káposztát és salátát termesztetni.” (PUDUP, M. B. 2008, 7. p.).

A kertészkedés közösségépítő szerepe is ismert. A kertészek közös szabadidős tevékenysége és a kertészkedés mindig aktuális beszédtemát nyújt számukra (FIRTH, C. et al, 2011). Az erősebb kapcsolatok a leépített szociális háló helyébe léphetnek. A közösséghez tartozás a marginalizált csoportok megélhetéséhez is hozzájárul, ezáltal csökkenti a hátrányos helyzetet (CORRIGAN, M. P. 2011).

A kertészeti közösségek a bevándorlók integrálását is elősegítik (AGUSTINA, I.–BEILIN, R. 2012). A bevándorlóknak egy új otthon érzését alakíthatja ki úgy, hogy olyan zöldségeket termesztenek, amelyeket korábbi otthonukból jól ismertek. A kertekben más bevándorlókkal is megismerkednek, hozzájuk kérdéssel fordulhatnak. A kertek segítik a bevándorlók beilleszkedését és megismerkedését az új kultúrával. A fenti példák is felhívják a figyelmet arra, hogy a közösségi kertek kiváló lehetőséget teremtenek a helyi lakosság bevonására egy lakónegyed megújításába, ami nagyban elősegítheti egy jól működő helyi társadalom és közösség kialakítását (EGEDY et al. 2005).

A közösségi kertek gazdasági vonatkozásait, a városi zöldterületek és a helyi klíma kapcsolatát is többen vizsgálták. Ezeknek egyik alapvető megállapítása, hogy a közösségi kertek növelik a városok zöldfelületének nagyságát, így hatással vannak a város klímájára, csökkentik a hősziget hatást, biztosítják a szellőzést, növelik a beszivárgást (FÓRIÁN, S.–HAGYMÁSSY, Z. 2009; LELOVICS, E. et al, 2014; MOSKOW, A. 1999; DERSCHER, A. W. et al, 2006). Berlinben számos közösségi kertet zöldfelület létesítése céljából hoztak létre (ROSOL, M. 2010). A kertek a klimatikus hatások mellett növelik a biodiverzitást, a megfelelő művelés révén a talajok minősége is javul, valamint hulladék újrahasznosítására is van lehetőség (RADÓ, D. 1983, 2001), emellett pedig esztétikai értékük is van.

A kerteket gyakran a városi szennyezettség miatt éri kritika. Az 1970-es évek amerikai kutatásai szerint a városi talajok ólomban gazdagok, de a talaj pH szintjének 6,5 és 7 között tartásával a növények ezt nem veszik fel és a fogyasztás előtti alapos mosással a szennyezett portól is megtisztulnak (LAWSON, L. 2005; SZOLNOKI, ZS.–FARSANG, A. 2014). Ezért a talajszennyezés nem okoz humán kockázatot.

A közösségi kertek multifunkciós szerepük révén a hazai városfejlesztési politikák és programok alapvető elemeivé lehetne és kellene tenni, ezáltal elhagyott rozsdáövezetek rehabilitációját és a felbomló városi közösségek újjraépülését is el lehetne érni, amelyre

nyugaton már számos példa van. Tanulmányunkban a továbbiakban bemutatjuk a két szegedi közösségi kert városmegújítási és közösségformáló hatásait.

Kutatási eredmények

A közösségi kertek szervezete, működése és a résztvevők motivációi

A két vizsgált közösségi kert olyan lakótelepi részen helyezkedik el, ahol a lakóépületek kisebbik része még nem esett át felújításon és néhány új játszótéren, zöldterületen kívül közösségépítésre alkalmas hely nincs. A városrészekben megtalálható kevésbé mobilis és tehetős lakosság (pl. a kisgyermekes családok és időskorúak) szabadideje nagy részét így kénytelen passzívan, lakásban eltölteni. Mindkét mintaterületen problémát jelent a rendszeres rendezvények hiánya. A helyiek elidegenednek egymástól, szociális kapcsolataik korlátozottá válnak és nincs, akire támaszkodhatnak. Új lakótelepi zöldterületek kialakítása és a meglévő zöldfelületek rehabilitációja viszont jól hozzájárulhat a lakótelepi társadalom, főleg a fent említett rétegek életkörülményeinek a javításához (EGEDY T. 2003).

A szegedi Megálló közösségi kert Szeged, Tarján városrészében található (1. kép). A közösségi kert egy felújított raktárépület mellett, a jelenlegi közösségi ház mellett üzemel. A beruházás barnamezős terület revitalizációjaként valósult meg. Összesen 12 db 7 m²-es megemelt ágyású parcellát alakítottak ki, a felső talajréteget kicserélték, erre geotextilt terítettek, majd erre 20-30 cm magasságban termőtalajt hordtak.

1. kép A Megálló Közöségi Kert (Forrás: saját felvétel)
Photo 1 The Megálló community garden (Source: own photo)

A Megálló üzemeltetője a MASZK non-profit egyesület, amely Tarján városrészben egy működő közösség kiépítését tűzte ki célul. Ezt első lépésben egy közösségi ház megnyitásával akarta elérni, de egy nyertes TÁMOP pályázatnak köszönhetően egy közösségi kertet alakíthattak ki. Ugyan a kert megvalósítása pályázati pénzből történt, ezek alapján lehetne forrásorientált is, azonban a szervezet céljaihoz híven a kertet a helyi közösségek megerősítésére használja, szemléletében a mecénás jelleg a döntő. Ez többek között annak is köszönhető, hogy a pályázó egy civil, nonprofit szervezet.

A kert indulása nem volt zökkenőmentes, az elhúzódo munkálatok miatt a kertet csak 2014. június elején nyitották meg. Első fórumuk alkalmával több, mint egy tucat kertész

jelentkezett, de többen a jelentkezést később visszamondták. A kert koordinátora szerint a jelentkezők rájöttek, hogy a művelés felelősséggel jár és ezért mondták le részvételüket. Véleményünk szerint azonban egy közösségi kert akkor működik jól, ha a kertészkedéssel járó kötelezettségeket és terheket a kertészek egymás között meg tudják osztani. A parcellák kiosztása a jelentkezők érkezési sorrendjében történt. Mióta a kert megnyílt, jelentős igény mutatkozik újabb parcellákra. A műveléséhez mindent biztosít a szervezet, bérleti díjat nem számolnak fel, sőt szakmai tanácsokkal is ellátják a kertészkedőket. Az elkövetkezendő időben problémát jelenthet, hogy a pályázati források megszűntével a kertnek saját magának kell majd kigazdálkodnia az üzemeltetés költségeit. Ezt a kertet üzemeltető egyesület jelenleg nem képes biztosítani, így tárgyalásokat indítottak a szegedi önkormányzattal, hogy a város a jövőben ezeket a költségeket teljes mértékben átvállalja. Amíg a finanszírozás nem megoldott, a kert jövője és a kialakult közösség veszélyben van.

A Makkosházi közösségi kert és szabadidőközpont Szeged-Makkosházán, szintén lakótelepi városrészben található, egy korábbi vízmű-telep helyén létesült (2. kép). Mindössze néhány száz méterre található a Baktói zártkertes övezettől. A kert a zártkerttel szemben egy olcsó alternatívát jelent a helyieknek. A vízmű-telep elbontása után a talaj felső rétegének teljes cseréje következett, és 18 db 8 m²-es parcellát és egy gyógynövényes részt alakítottak ki, majd padokat helyeztek el. Eltérően a Megállótól, ezek nem megemelt ágyások. A kertben egy kiegészítő fejlesztés is megvalósult, ugyanis három fitneszgépet is üzembe helyeztek (3. kép). A kialakításra fordított összegeket és a jelenlegi fenntartási és üzemeltetési költségeit is Szeged város állja.

A Makkosházi közösségi kert céljaiban különbözik a Megálló közösségi kerttől. Míg az első esetben a közösségépítés és a környezetbarát gondolkodásmód kialakítása volt a cél, addig itt elsődlegesen az egészség megőrzése és az egészséges életmód terjesztése a

2. kép A Makkosházi Közösségi Kert és Szabadidőközpont (Forrás: saját felvétel)
Photo 2 The Makkosházi community garden and fitness center (Source: own photo)

3. kép Fitness park a Makkosházi kertben (Forrás: saját felvétel)
Photo 3 The fitness machines in the Makkosházi community garden (Source: own photo)

kiemelt prioritás. A kertben fitness eszközöket a kertészek és a környéken lakók egyaránt használhatják. Az önkormányzati forrásokból létrejött kert a top-down szervezés elemeit mutatja, azonban kutatási időszakunkban még nem volt látható, hogy a kert létrehozásának közösségépítő vagy esetleg más szándékai is voltak. Ezért egyértelműen nem meghatározó, hogy a működése tekintélyelvű vagy bizalmas mecénás lesz.

A Megálló közösségi kert háttérében működő MASZK egyesült aktív szerepet vállal a helyi közösségek építésében, amely számos problémát is felvet. Ugyan a szervezeti háttér képes a nagy forrásigényű rendezvények lebonyolítására, amelyek révén a helyi társadalom számos szereplője bevonható, azonban ennek egyik problémája éppen az, hogy hiányzik belőle a helyi kezdeményezés. A rendezvények hatására a helyi közösségek nem maguktól szerveződnek meg, ami ezen kezdeményezéseknek az elsődleges célja kellene, hogy legyen.

Mindez összefüggésben van azzal, hogy Magyarországon a közösségi részvétel szintje alacsony, ezért legtöbb esetben szükséges egyfajta katalizátor, amely az önszerveződést beindítja. Ebből következően a megszervezett közösség tagjai belső és külső konfliktusainak kezelését egy koordinátorra bízva. A közösség így a koordinátortól válik függővé, a projekt megszűnte után pedig kérdéses lesz a közösség fennmaradása. Véleményünk szerint a túlzott külső segítség hosszú távon a közösség ellen is hathat, azonban sok esetben külső koordinátor bevonása nélkül ki sem alakulhatnak tartós közösségek.

A Megálló közösségi ház és kert számos programot kínál az önkéntes kertészek és a helyi lakosság számára. A megszervezett programok szinte minden korosztály számára vonzóak. Amellett, hogy minden korosztályt megmozgatnak, témájukat tekintve is igen sokrétűek. A hetente 3-4 alkalommal megrendezett programok között találhatunk baba-mama és kézműves foglalkozásokat, jogi tanácsadást, lelki gondozást és jóga edzéseket. Emellett megjelennek a felnőtt lakosság oktatását célzó programok, mint például a „Globalizációs lakossági fórum – avagy, hogyan gazdálkodjunk öko-módon a hulla-

dékokkal?” egyszeri rendezvény. A közösségi ház programkínálatában megjelenik az egészséges életmódot népszerűsítő programok, mint például a „Fuss, meg se állj!”. Mint láthatjuk a szervezet egy komplex közösségfejlesztést hajt végre, amely nem csak a kertészekre korlátozódik.

A programok ugyan minden korosztály számára elérhetőek, de ezek sok esetben korszpecifikusak, mint például a nyugdíjas joga, vagy a kézműves programok. A korszpecifikusság nem teszi lehetővé a korosztályok közötti interakciót, de megindíthatja egy adott korcsoport közösségé formálódását. Ezzel szemben a vegyes témákat felölelő programok a legkülönbözőbb embereket vonzhatják a közösségi kertbe és -házba. Ez lehetőséget teremt az eltérő életutat bejárt személyek számára az interakcióra, az egyének közötti ismeret cseréjére és a társadalmi tőke épülésre. Továbbá azt is kiemelnénk, hogy a programok háttérben egy környezetbarát és egészségmegőrzést célzó gondolkodásmód áll. A szervezet olyan értékeket és információt közvetít a programokon résztvevők számára, amelyek a modern világ alapkövei.

A rendezvények utáni visszajelzésekről konkrét információval nem rendelkezünk, azonban az mégis kiderült, hogy a helyi lakosság szívesen jár a helyi programokra. A résztvevők létszáma változó, az egészséges életmódot terjesztő szabadtéri foglalkozások a helyi fiatalok körében népszerűek. A kert koordinátora szerint épp ez az a korosztály, akik számára nem áll rendelkezésre elegendő szabadtéri kikapcsolódási lehetőség. Egy nemrég felújított játszótéren és gördeszka pályán kívül más aktív kikapcsolódási lehetőséggel nem rendelkeznek, s ezért a közösségi ház fontosnak tartja a fiatalok bevonását.

A kertészek számára a közösségi ház külön programokat is szervez, mint például a kertészkedéssel kapcsolatos előadások. Vannak olyan események, amelyek már a közösség alulról induló szerveződésének jegyeit mutatja, mert a kertészeti közösség szervezi meg ezeket. Jó példa erre a kerti bútorok készítése, madárijesztő építés, vagy a nyári lecsófőzés és sütögetés (4. kép).

A kertészek által és számára szervezett programok a kertészeti közösség megszilárdítása felé hatnak, de mint minden más közösségben, itt is jelen vannak a belső konfliktusok.

4. kép A közös madárijesztő-készítés eredménye a Megállóban (Forrás: saját felvétel)
Photo 4 The result of a joint activity in Megálló, a scarecrow (Source: own photo)

A koordinátor azon az állásponton van, hogy a kertészeti közösség belső problémáit maguknak a kertészeknek kell megoldani, de ha szükség van rá, akkor beavatkozik.

Ezzel szemben a Makkosházi közösségi kertben egy kisebb léptékű közösségszervezés zajlik, mivel a közösségi kert mellé nem kapcsolódik közösségi ház. Ily módon a közösségépítő programok szinte kizárólag a kertészeket érintik. Kutatásunk időpontjában a kert kezdeti stádiumában járt, ahol közösségépítő program még nem volt, vagyis felülről jövő közösségszervezésről egyelőre nem tudunk beszámolni. A programok hiányán túl azonban láthatjuk, hogy a Makkosházi közösségi kert és szabadidőközpont nem csak a kertészkedési igényeket hivatott kielégíteni, hanem a kapcsolódó fejlesztéssel, a fitnesspark megépítésével nem kizárólag a kertészek igényeit akarják kielégíteni. Mivel a fitnessgépek használata pozitívan hat az azt igénybe vevők egészségi állapotára, s kikapcsolódási lehetőséget is biztosít bárki számára, ezt mindenképpen hiánypótló fejlesztésnek tekinthetjük.

Már most látjuk, hogy a két kert hosszú távon más utat fog bejárni. Míg a Megálló a közösségi ház sokrétű programjai segítségével egész Tarjánban képes lehet megmozgatni a lakosságot, addig Makkosházán lényegében egy kisebb csoport közösséggé formálásán van a hangsúly. Itt csak kisebb mértékben részesülnek a jótékony hatásokból a makkosházi lakosok. Később a makkosházi kert kisebb rendezvényein keresztül egy nagyobb, átfogó makkosházi közösségformálás központjává válhat, de erre vonatkozó törekvésekről egyelőre nem tudunk.

A kertészek közössége és motivációi

A kertészek közösségi kertekhez történő csatlakozásának motivációja mindkét esetben hasonló, s egybecseng a külföldi kutatások tapasztalataival. A kertművelők közül sokan korábban kertes házban éltek, ahonnan később panellakásba költöztek. A családi házak kertjeit művelték, s a kertek megnyitásaig sokan a panellakások erkélyén, ládáiban termesztettek zöldségeket. Makkosházán az épületek előtt is virágot gondoztak. A kertészek korábbi tapasztalataikat szerették volna feleleveníteni és több időt a lakáson kívül zöld környezetben tartózkodni. A kisgyermekes anyukák pedig gyerekeiket szerették volna megismertetni a zöldségekkel, és a kertészkedéssel, vagyis saját tapasztalataikat is át szeretnék adni. A kertészek közül többen azért csatlakoztak a közösségi kerthez, hogy egy új, helyi mikroközösség tagjai lehessenek.

Kutatásunkból kiderült, hogy mindkét esetben a kertészek számára fontos tényező a közösséghez tartozás. A legtöbb kertész hangsúlyozta, hogy azért választotta a közösségi kertet, mert egy közösséghez akart tartozni. A Szegedre beöltözőket segíti az integrálásban, az egyedülállók pedig a szociális hálón belül tartja. A megszakadó vagy térben távoli rokoni kapcsolatok igényt generálnak a közösséghez csatlakozásra:

„Mi egyetemre kerültünk ide, itt senkink nincs a rokonságból. Főleg mióta megszületett a kicsi, azóta egyre jobban hiányoznak a rokonok, ezért örülök, hogy közösségben lehetek.” (H-F. H. kertész)

Általában jellemző, hogy a közösségi kerten kívül nem találkoznak egymással a programban résztvevők. Egyedül a Megálló fiatal gyermekes anyukái említették, hogy ők a kerten kívül is találkoznak egymással:

„Jól alakult a kertészek közötti kapcsolat. Mi kisgyerekesek nagyon összetartunk, itt találkozgatunk.” (Cs. T. kertész)

A kertészek tehát ritkán találkoznak a kerten kívül, de ennek éppen az az oka, hogy a kertészet vált azzá a közösségi térré, amelyet használnak. A kertben rendszeresen összefutnak egymással, és a Megálló esetében a közösségi ház programjai is találkozási lehetőséget biztosítanak. Ezt támasztja alá az, hogy a kertészek rendszeresen járnak a közösségi ház programjaira.

A kertészeti közösség kialakulásának legfontosabb mérőszáma a kert látogatásának gyakorisága. Ez alapvető hatással van a kertészek közötti interakciók gyakoriságára, a kapcsolatok elmélyülésére (DARPER, C.–FREEDMAN, D. 2010). A Megálló kertészeinek válaszaiból kiderült, hogy legtöbbször napi rendszerességgel járt kertészkedni a szezon alatt, s ez lehetőséget teremtett interakcióra közöttük, az őszi beköszöntével azonban sokan egyre ritkábban tesznek látogatást a kertben. Habár a kertészkedés időpontja változik, jellemző, hogy a munka miatt a kertészkedésre szánt idő a délutáni órákra esik, s alkalmanként körülbelül 1 órát töltenek a kertben. Makkosházán a tavaszi munkák megkezdésével a kertészek heti 3–4 alkalommal voltak a kertben, de sokuk nyugdíjas lévén a kertészkedésre délelőtti órákban is időt tudott szánni, ezért a kertlátogatásaik időpontja erősen változó. Megfigyeléseinkből kiderült, hogy a délutáni órákban mégis többen látogatják a kertet.

A kutatásunkban próbáltunk választ találni arra is, hogy a kertészek közötti kapcsolatok hogyan alakultak a kezdetektől a kertekben. A tapasztalatok vegyesek, de a többség elégedett volt a kertészek közötti kapcsolattal, amelyek szerintük jól alakultak. Ezzel szemben megfigyelhető volt egy összetartóbb szubcsoport kialakulása. Ahogy az egyik kertész meg is jegyezte, egy kicsit klikkesedtek a fiatal anyukák.

A legtöbb közösségben előbb vagy utóbb elindul egy differenciálódási folyamat a közös témák mentén (DARPER, C.–FREEDMAN, D. 2010). Ez viszont nem hat negatívan a közösségekre, mert mint tapasztalataink szerint a kertészek képesek együttműködni és közösen megoldani feladatokat. Erre a legjobb példa az, hogy a fűszernövényeket mindkét kertben közösen gondozzák, a kert tisztaságára és rendjére ügyelnek, közösen nyírják a fűvet, összegyűjtik a falevelet.

Fontos megemlíteni, hogy a kertészek mások parcellájára is ügyelnek, amely mindkét közösségi kertben tapasztalható. Szükség esetén segítenek egymásnak öntözni, locsolni és a beérett zöldségeket leszedik. Ez az odafigyelés és felelősségtudat teszi a közösségi kert kertészeit igazi közösséggé (DARPER, C.–FREEDMAN, D. 2010). Több esetben előfordult, hogy míg az egyik kertész nyaralt, addig a többiek gondozták a parcelláját. A kertészek közötti bizalom is kiépült, a saját maguk által gondozott és ápolt növényeiket rá merik bízni egymásra.

A közösségi kertek egyénre gyakorolt hatásai

A művelés számos pozitív hatást gyakorol a kertészekre, a mozgás és a megtermelt élelmiszer révén javítja a kertészek egészségügyi állapotát. Mentális épségüket is fenttartja, részben a közösségben eltöltött idő révén, részben pedig a növények fejlődését látva. Ezekkel a hatásokkal a kertészek igazándiból kevésbé voltak tisztában. Ennek ellenére valamennyien a kertészkedéssel járó mozgást, a lakáson kívül eltöltött szabadidőt, és a saját maguk által termesztett zöldségek elfogyasztását említették meg jótékony hatásként. Ezek a válaszok nagyjából megegyeznek a szakirodalmi áttekintésben feltárt eredményekkel.

„Szerintem a kert nagyon jó kikapcsolódásnak. Feszültség- és stresszlevezető, az ember kint van a természetben a friss levegőn, szerintem ez megfizethetetlen.”
(B. A. kertész)

A válaszokból kiderült az, hogy a kertészkedést olyan szabadidős tevékenységként értelmezik, amely segít magukat szellemileg és lelkileg felfrissíteni, illetve ami kimozdítja őket otthonról. A művelés révén épp a minőségi szabadidős tevékenység hiányát sikerült pótolniuk. A kertészkedés rekreációs hatással is van rájuk és ennek elmaradása hiányérzetet alakít ki a művelőkben. A kertészkedés egy tanulási folyamatot is elindított a kertészekben. Ugyan a legtöbb kertész rendelkezik kertészkedési tapasztalattal, mégis többen megemlézték, hogy egymástól illetve saját tapasztalás révén is sok újat tanultak. Ez is hozzájárul mentális egészségük megőrzéséhez, a közösségépítéshez, a kommunikációs képességek fejlődéséhez. Emellett a közösségben végzett kertészkedés a kertészek gondolkodásmódját is formálja.

„Sok mindent másképp látunk. A kertészkedésben, emberi kapcsolatokban. Utánanéziünk interneten, hogy mit hogyan kell természeteni.” (Cs. T. kertész)

A kertészek tudatosabban látják maguk körül a világot, látómezejük horizontja kiszélesedett és a magukban feltett kérdésekre válaszokat kezdenek keresni. Ezek gyakran olyan kérdések, amelyeket korábban nem tettek fel, vagy nem volt alkalmuk feltenni. Alaposan utána járnak a dolgoknak, sok esetben az internetet hívják segítségül. A legtöbb felvetődött kérdés a kertészkedés tökéletes elsajátítására való szándékot takar. A kertészkedés tehát folyamatos inspirációt nyújt számukra.

Összefoglalás

A közösségi kertek szakirodalmát áttekintve arra a következtetésre jutottunk, hogy a vizsgált közösségi kertek hatásait tekintve igen hasonlóak nyugati társaikhoz, s csak szerveződéjük módjában térnek el azoktól. Mint ahogy a szegedi közösségi kertek példáján keresztül is bemutattuk, a kertészetek célja lényegében a közösség építése és az egészség megőrzése. Ez az amerikai és más nyugat-európai közösségi kertek esetében is megjelenik. Mindazonáltal ki kell emelnünk, hogy a nyugati közösségi kertek kialakulását nem csak a közösségek megerősítése motiválta, hanem számos egyéb tényező is szerepet játszott benne. Az üres telkek revitalizációja és ennek révén egy szebb és élhetőbb városrész kialakítására, a marginalizálódott csoportok friss zöldség és gyümölcs szükségleteinek biztosítása, városi zöldfelületek arányának növelése mind-mind egy komplex városrehabilitációt indít el. Nyugaton egy összetett motivációs rendszer áll a közösségi kertek megjelenése mögött, amelyet sok esetben az állam is támogat. Itthon néhány okra vezethető vissza a kertek létrehozása, s jellemzően a civil szféra támogatja a folyamatot, jóllehet a vizsgált Makkosházi kert épp kivételt jelent. A hazai közösségi kertek esetében inkább a közösségépítés kerül előtérbe. Emellett csupán az egészség megőrzése jelenik meg, mint egyéb társadalmi cél. Ugyanakkor a közösségépítési cél hangsúlyosabb, mint a nyugati közösségi kertekben. Ez különösen a lakótelepek esetében bír fontos szereppel, ami a lakótelepi társadalmak általános krízisével magyarázható.

Érdekes a közösségi kertek szervezeti és szervezési háttere is. A Megálló kert mögé egy 20 éve működő helyi szervezet állt be, amely szaktudással és kapcsolatrendszerrel biztosította a közösségi kert létrejöttét és fenntartását. Makkosházán az önkormányzat valósított meg egy helyi ötletet saját erőből. Ebből következik, hogy nem bottom-up módon, alulról, a helyi közösség által szerveződtek ezek a kertek, hanem top-down módon. Véleményünk szerint a top-down szervezési forma a vidéki értelmiség, a forrás és a civil aktivitás hiányából vezethető le. A top-down szervezési mód a civilek irányába tanúsított kellő biza-

lommal nem eredményez hátrányos helyzetet. A közösségi kertek szervezéstől függetlenül kifejezhetik egyénre és csoportra gyakorolt pozitív hatásait, ha a támogató mecénásként, bizalommal és nem tekintélyelvűen viszonyul a programokhoz, a kert működtetéséhez.

Vizsgáltuk a kertek helyi társadalomra gyakorolt hatásait is. A kertek alapvetően hozzájárulnak a helyi társadalom összetartásának növeléséhez, főleg a Megálló esetében, ahol számos csoportot mozgatnak meg a programok, s a helyi társadalom egyébként passzívnak mondható részét is meg tudták szólítani a programokkal.

Eredményeink összecsengenek a közösségi kertek nemzetközi szakirodalmában megjelenő kutatások eredményeivel. A magyarországi közösségi kertek lényegesen nem különböznek a nyugat-európai, illetve amerikai közösségi kertektől, habár azt fontos megemlítenünk, hogy mindegyik kert, illetve kerttípus kizárólag csak a saját kontextusában értelmezhető. A magyarországi közösségi kertek közös jellemzője és a nyugatiaktól megkülönböztető jegye az, hogy a kertek létrehozását általában nem a helyi közösség indítja el, hanem egy civil vagy állami szervezet. A nyugati irodalomban feltárt kertészkedésből fakadó pozitív egészségügyi és mentális hatásokat ugyanakkor a szegedi példák esetében is felfedeztük.

A közösségi kertekre úgy tekinthetünk, mint egy alternatív városfejlesztési és városi zöldterületet növelő kezdeményezésre, amely jelentős szerepet játszhat a közösségek kialakulásában, valamint az egyének egészségének megőrzésében. Éppen ezért kívánatos lehet további közösségi kertek létesítése a magyarországi nagyvárosokban.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a TÁMOP-4.2.1.D-15/1/KONV-2015-0002 pályázaton belül, a kutatás-fejlesztés alprojekt keretében zajlott.

BENDE CSABA
SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged
bende.csaba@geo.u-szeged.hu

Nagy Gyula
SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged
geo.nagy.gyula@gmail.com

IRODALOM

- AGUSTINA, I.–BEILIN, R. 2012: Community gardens: Space for Interaction and Adaption. – *Procedia. Social and Behavioral Sciences* 36, pp. 439–448.
- ALAIMO, K.–PACKNETT, E.–MILES, R.–KRUGER, D. 2007: Fruit and vegetable intake among urban gardeners. – *Journal of Nutrition Education and Behavior* 40. 2. pp. 94–101.
- ALAIMO, K. 2010: Community gardening, neighborhood meetings and social capital. – *Journal of Community Psychology* 38, pp. 497–514.
- BASSETT, T. J. 1979: Vacant lot cultivation: community gardening in America, 1893–1978. – Unpublished Master's Thesis, University of California, Berkeley.
- BERKI M. 2014: A városi barnaövezetek funkcióváltása a poszt szocialista városokban: Térleméleti megközelítés. – In: DÜLL A.–IZSÁK É. (szerk.): *Tér-rétegek. Tanulmányok a XXI. század térfordulatairól.* L'Harmattan Kiadó Budapest. pp. 120–133.
- BLAIR, D.–GIESECKE, C.–SHERMAN, S. 1991: A dietary, social and economic evaluation of the Philadelphia Urban Gardening Project. – *Journal of Nutrition Education* 23. 161–167. p

- BOROS L. 2010: Posztstrukturalista elméletek: kihívások és lehetőségek a településföldrajz számára. – In: CSAPÓ T.–KOCIS Zs. (szerk): A településföldrajz aktuális kérdései. VI. Településföldrajzi Konferencia. Savaria University Press, Szombathely. pp. 392–405.
- CORRIGAN, M. P. 2011: Growing what you eat: developing community gardens in Baltimore. – *Applied Geography* 31. pp.1232–1241.
- DARPER, C.–FREEDMAN, D. 2010: Review and Analysis of the Benefits, Purposes, and Motivations Associated with Community Gardening in the United States. – *Journal of Community Pracice* 18. pp. 458–492.
- DRESCHER, A. W.–HOLMER, R. J.–IAQUINTA D.L. 2006: Urban homegardens and allotment gardens for sustainable livelihoods: Management strategies and institutional environments. – In: KUMAR, B.M.–NAIR, P.K.R. (ed): *Tropical homegardens: A time-tested example of sustainable agroforestry*, Springer, Dordrecht. pp.317–338.
- EGEDY T. 2003: A lakótelep-rehabilitáció helyzete hazánkban. – *Földrajzi Értesítő* 52. 1-2. pp. 107–121.
- EGEDY T.–KOVÁCS Z.–MORRISON, N. 2005: A városrehabilitációs kezdeményezések nemzetközi tapasztalatai. In: EGEDY T. (szerk.) *Városrehabilitáció és társadalom – tanulmánykötet*, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. pp. 71–102.
- FAUREST K. 2007: A környezet fenntartható revitalizációja közösségi kertek révén. – In: ALFÖLDI Gy.–KOVÁCS Z.: *Városi Zöld Könyv: Kulcs a fenntartható városhoz*. ÉTK; MTA FKI; Rév8 Zrt, Budapest. 95 p.
- FLACCUS, G. 2009. Recession gardens sprouting up. *The Washington Times*. A lap forrása: <http://www.washingtontimes.com/news/2009/mar/17/recession-gardens-sprouting-up/> (2015.10.17.)
- FIRTH, C.–MAYE, D.–PEARSON, D. 2011: Developing “community” in community gardens. – *Local Environment* 16. 6. pp. 555–568.
- FŐRIÁN S.–HAGYMÁSSY Z. 2009: Zöld felületek szerepe az urbanizált környezetben. – *Debreceni Műszaki Közlemények* 8. 1-2. pp. 43–52.
- GLOVER, T. 2003: Community garden movement. – In: CHRISTENSEN, K.–LEVINSON, D. (Ed.): *Encyclopedia of community: From village to the virtual world*. pp. 265–267.
- GHOSE, R.–PETTYGROVE, M. 2014: Actors and networks in community garden development. – *Geoforum* 53. pp. 93–103.
- GREWAL, S. S.–GREWAL, P. S. 2012: Can cities be self-reliant in food? – *Cities* 29. pp. 1–11.
- HARVEY, D. 2009: *Social Justice and the City*. – University of Georgia Press, Athens.
- HARVEY, D. 2012: *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. –Verso, London–New York.
- JACOBS, J. 1961: *The Death and Life of Great American Cities*. – New York, Random House.
- JANKÓ F.–BERTALAN L. 2009: Egy Sosemvolt iparváros ipari öröksége: barnamezők Sopronban. – *Tér és Társadalom* 23. 4. pp. 103–116.
- KÁDÁR K.–KOZMA G. 2011: Az egykori szovjet katonai területek funkcióváltása Debrecenben. – *Tér és Társadalom*, 25. 2. pp.
- KINGSLEY, J. Y.–TOWNSEND, M., 2006: ‘Dig In’ to social capital: community gardens as mechanisms for growing urban social connectedness. – *Urban Policy and Research* 24. 4. pp. 525–537.
- KISS É. 2009: Budapest ipari területei az utóbbi évtizedben. – *Tér és Társadalom* 23. 2. pp. 69–85.
- KOVÁCS Z. 2009: Az urbanizáció kereszttíjja Kelet-Közép-Európában. – *Változó Föld, változó társadalom, változó ismeretszerzés*. 460. pp. 44–51.
- KOVÁCS T. 2013: A városi közösségi kertek megjelenése Magyarországon. – *A falu* 28. 1. pp. 61–68.
- KUKELY Gy.–BARTA Gy.–BELUSZKY P.–GYŐRI R. 2006: Barnamezős területek rehabilitációja Budapesten. – *Tér és Társadalom* 20. 1. pp. 57–71.
- KURTZ, H. 2001: Differentiating multiple meanings of garden and community. – *Urban Geography* 22. 7. pp. 656–670.
- LAWSON, L. 2005: *City Bountiful; A Century of Community Gardening in America*. – University of California Press, Berkeley.
- LEFEBVRE, H. 1991: *The Production of Space*. Oxford: Basil Blackwell.
- LELOVICS E.–GÁL T.–UNGER J. 2014: A városi beépítettség felszínközeli légrétegre gyakorolt hatásának elemzése Szeged térségében. – In: CSERNY T.–KOVÁCS-PÁLFFY P.–KRIVÁNNÉ HORVÁTH Á. (szerk.) HUNGEO 2014 Magyar Földtudományi szakemberek XII. találkozója: Magyar felfedezők és kutatók a természeti erőforrások hasznosításáért: cikkgyűjtemény. Konferencia helye, ideje: Debrecen, Magyarország, 2014.08.20–2014.08.24. Budapest: Magyarhoni Földtani Társulat. pp. 271–275.
- LINN, K. 2007: *Building commons and community*. – New Village Press, Oakland.
- MOSKOW, A. 1999: Havana’s self-provision gardens. – *Environment & Urbanization* 11. 2. pp. 127–134.
- MORRIS, J.–NEUSTADTER, A.–ZIDENBERG-CHERR, S. 2001: First-grade gardeners more likely to taste vegetables. – *California Agriculture* 55. pp. 43–46.
- NEMETH, J.–LANGHORST J. 2014: Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant lot. – *Cities* pp. 143–150.
- PUDUP, M. B. 2008: It takes a garden: cultivating citizen-subjects in organized garden projects. – *Geoforum* 39. 3. pp. 1228–1240.

- RADÓ, D. 1983: Városok zöld szigetei – ÉTK, Építészeti Tájékoztatói Központ; Budapest.
- RADÓ, D. 2001: A növényzet szerepe a környezetvédelemben. – Zöld Érdek Alapítvány – Levegő Munkacsoport. Budapest.
- ROSOL, M. 2010: Public Participation in Post-Fordist Urban Green Space Governance: The Case of Community Gardens in Berlin. – *International Journal of Urban and Regional Research* 34. pp. 548–563.
- ROSTA G. 2009: A városi tanya – szemléletváltás a válság idején. Leviter Kiadó, Budapest.
- ROSTA G. 2013: Közösségi kertek – szomszédsági közösségek, városi mezőgazdaság. – Városi Kertek Egyesület, Budapest.
- STAEHELI, L. A.–MITCHELL, D.–GIBSON, K. 2002: Conflicting rights to the city in New York’s community gardens. – *GeoJournal* 58. 197–205.
- SUTTER, J. D. 2009: Recession gardens trim grocery bills, teach lessons. <http://edition.cnn.com/2009/LIVING/04/01/recession.garden/>
- SZOLNOKI ZS.–FARSANG, A. 2014: Nehézfémek környezeti viselkedése antropogén hatásokra módosult kerti talajokban, Szeged példáján. – In: UNGER J.–PÁL-MOLNÁR E. (szerk.): *Geoszférák 2014: A szegedi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola és Környezettudományi Doktori Iskola (Környezeti geográfia program) eredményei*. Szeged: SZTE TTK Földrajzi és Földtani Tanszékcsoport, 2015. pp. 205–230.
- TANAKA, L.–KRASNY, M.E. 2004: Culturing community development, neighborhood open space, and civic agriculture: The case of Latino community gardens in New York City. – *Agriculture and Human Values* 21. 4. pp. 399–412.